

Прокопова Л.І.

СТИЛІСТИЧНІ СИНОНІМИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ НОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ СТИЛІВ З ЛІТЕРАТУРНОЇ І РОЗМОВНОЇ МОВИ

Як відомо, теорія функціональних стилів, яка народилася в надрах празької лінгвістичної школи, і ретельно розроблялася радянськими науковцями, не мала адекватної ознаки для своєї класифікації, однак, вона сприяла визначенню загальних сфер комунікації, окресленню групи мовців, які користувалися тим чи іншим стилем і зробила можливим виявлення певних формул і кліше, що застосовувалися в тому чи іншому стилі. Незважаючи на це, можна стверджувати, що проблеми стилістичної диференціації мови були вичерпані.

Першу спробу внести чіткість у стилістичну упорядкованість лексики зробила Р.Клапенбах у своєму шеститомному словнику сучасної німецької мови [1], де вся лексика німецької мови була промаркована з точки зору належності до певного стилістичного прошарку. Безумовно, що до Р. Клапенбах науковці намагались зайнятися цією проблемою, зокрема визнаний знавець стилістики німецької мови Л. Райнерс [2], який розрізняє 9 стилістичних прошарків: мова Біблії, мова урочистих промов (ораторська мова), ділова канцелярська мова, наукова мова, стиль вишуканого оповідання, побутова повсякденна німецька мова (розмовна мова), мова вулиць і злодійська мова.

На відміну від своїх попередників Р. Клайпенбах удалося знайти адекватну ознаку класифікації на основі стилістичних синонімів, яка має чинність як для писемної мови, так і для усного мовлення. Отже, вона розрізняє: високий стиль (до якого належить поетичний), нейтральний, розмовний, знижено розмовний (salopp), вульгарний.

Підґрунтям цієї класифікації є, як вже зазначалося, синонімічний ряд, що складається лише із стилістичних синонімів. Наприклад, з домінантного *das Gesicht* – нейтральний прошарок (лице, обличчя); *Antlitz* презентує цей ряд вже як елемент поетичного (високого) стилю (вид); *Angesicht* теж відноситься до високого стилю (лик); *Frätzchen* відбиває розмовний стиль (писок, мордочка), сюди ж належить також *Visage* (пика); порівняно з чим *Fassade* або *Fratze* знижено розмовні (твар); *Presse*, *Schnauze* вульгарні синоніми цього ряду (морда).

Розглянемо ще один синонімічний ряд з домінантою – дієсловом «sterben», дуже багатогочисленними синонімами, але тут ми приведемо лише найбільш виразні: *dahingehen*, *die Welt verlassen*, *den letzten Hauch von sich geben* – поетичне високе (віддати Богові душу, відходити, aus der Welt gehen, seine Tage beschliessen – високе (вмирати, конати, прясти на тонку, розлучатися зі світом); розмовний шар висловлення *sein Sterbchen machen*, *Feierabend machen*, *über den Bach springen* (врізати дуба); *abfahren*, *abkratzen*, *abgehen*, *hops machen*, *ins Gras beißen* – знижені розмовні (salopp) (подихати); *krepieren*, *verrecken*, *den Arsch zukneifen* – вульгарний прошарок (здихати). Відразу зазначимо, що переклад цих стилістичних синонімів надзвичайно важкий. Жоден словник не наважується поки що на дослівний переклад.

Інші частини мови, такі як, наприклад, прислівник мають значно менший діапазон синонімів, деякі стилістичні прошарки лишаються незаповненими. Розглянемо стилістичний ряд з домінантою «schnell». Поетичних чи високих синонімів тут не спостерігається зовсім, але нейтральні виступають в значній кількості: *rasch* (швидко, хутко, прудко), *geschwind* (швидко), *hurtig* (прожогом), *rapid* (стрімголов), *blitzschnell* (блискавично, стрімголов, прожогом). Розмовних синонімів спостерігається також досить багато: *fix* (шпарко), *im Husch/ Hui* (вигук швидкого руху), *dalli* (ану, мерщій, темп) і розмовний знижений: *ein bisschen plötzlich* (ану, темп).

Щодо відприкметникових прислівників, прислівників прикметникового походження, то тут також слід відзначити відсутність синонімів високого і низького прошарків. Наприклад, синонімічний ряд із словом «gut» має переважно нейтральні синоніми *trefflich* (чудово), *schön* (прекрасно), *nicht schlecht* (непогано).

Подібне явище спостерігається із синонімічним рядом з домінантою «schlecht» (погано). Тут також відсутній високий прошарок, проте багато синонімів з розмовних прошарків: розмовний *mies gehen* (справа погана), розмовний знижений і вульгарний (*belemmert* – зовсім погано), *unter allen Kanonen schweinemässig* (справи кепські).

Зазначимо, що у деяких синонімічних рядах, які можуть виконувати або функцію прислівника, або прикметника також відсутні здебільшого високі стильові прошарки або низькі. Наприклад, у синонімічному ряді «weich» (м'який), де спостерігаються здебільшого нейтральні синоніми: *daunenweich* (м'який як пушилка), *federweich* (м'який як пір'я), *samtweich* (м'який як шовк), *moosantig* (м'який як мох), *butterweich* (м'який як масло) з кількома розмовними синонімами: *lappich* (ляво), *wabbelig* (м'який як желатин).

Отже, як бачимо, синонімічні ряди [3] можуть утворюватися у повну силу з численною кількістю слів, але щодо прислівників, то тут виступають певні обмеження – високі і найнижчі прошарки можуть випадати.

Щодо вигуків, то тут різнобарв'я зводиться нанівещь.

Слід розрізняти між стилістичними та експресивними синонімами. Останні теж відіграють значну роль у стилістичному забарвленні [4] на думку Ріфатера [5] їх можна вважати основним показником стилю, хоча, здається, що тут спостерігається деякі перебільшення їхньої функції.

Р. Клапенбах виділяє 10 груп експресивних синонімів, які на її думку сприяють виникненню експресії та емоції:

1. жартівливі, наприклад, «у костюмі Адама» (голий)
2. конфіденційні, наприклад, «мій любий»
3. евфемістичні, наприклад замість «будинок для старих осіб» «будинок для ветеранів»
4. застарілі, наприклад, «аероплан» замість «літак»
5. пейоративні, наприклад, «покидьки людства»
6. насмішкуваті, наприклад, «із серйозною директорською міною»
7. лайка, наприклад, «ти, осел!»
8. грубі, вульгарні вирази, наприклад, «здихати від спеки»
9. гіперболічні, наприклад, «жахливо багатий»
10. канцеляризми, наприклад, «особа, що підписала цю угоду, вважає за честь...»

Зрозуміло, що все ж таки афективне забарвлення може відігравати другорядну роль. Основну роль при визначенні стильового забарвлення відіграє на думку представників романської школи стилістики [5] вибір відповідного стилістичного синоніма. Звичайно, вибір синоніма обумовлений і комунікативною ситуацією, і наміром мовця, і рольовими відносинами партнерів, але первинним і основним є все-таки вибір (Selektion) стилістичного синоніма.

Наскільки цей вибір може сприяти у стилістичній ідентифікації тексту (Selektion) (за зразком лексичної класифікації Р. Клапенбах) сказати поки що неможливо. Однак ми спостерігаємо такі поодинокі спроби, коли, наприклад, Г. Майнхольд [6] намагається на підставі фонетичних стилістичних синонімів визначити короткі тексти за лексичною класифікацією Р. Клапенбах щодо стилістичної приналежності у широкому смислі цього слова.

Поки що немає публікацій, які б рекомендували застосувати лексичну класифікацію стилів щодо стилістики тексту, і лишається невідомим, скільки стилістичних синонімів одного прошарку необхідно знайти в тексті чи уривку тексту, щоб визначити, в якому стилістичному прошарку витриманий текст.

Ускладнює цю справу та обставина, що ці синоніми можуть виступати як чисто конотативні елементи, які відповідають певному дононату, або як яскраво експресивні елементи, що створюють емпфузу (M. Riffaterre [5]). Можливий і третій варіант, коли один і той самий синонім може виконувати і конотативну, і експресивну функцію.

Майбутнім дослідникам треба розв'язати також зокрема такі питання – як пов'язуються стилістичні синоніми з іншими елементами стилю у певному відрізку і наскільки можливе перехреснування стилів (стильових прошарків), так би мовити співіснування стилів в одному уривку тексту.

Поки що лексичну класифікацію Р. Клапенбах можна застосувати частково у стилістичному аналізі. Так Б. Зандіх [7], яка підкреслено дотримується прагматичної теорії стилю і здійснює свій аналіз переважно на коротких позалітературних текстах, знаходить паралелі, обумовлені конструкції (Konventionen), які спонукають мовленнєву діяльність, яка співвідноситься з релевантними прагматичними категоріями. На нашу думку, аналіз стилістичних синонімів міг би збагатити прагматичну теорію стилів, особливо при розгляданні розмовних, знижено-розмовних та вульгарних синонімів, де вони можуть служити індикаторами відносної оцінки. Вони можуть уточнити ступінь агресивності висловлення (найбільший-середній-вищий) ступінь ввічливості (вищий-нижчий), ступінь наполегливості (більше-менше), вимогливості.

Ясно одне, що теорія стилістики потребує свого уточнення і вдосконалення, оскільки стилістичний аналіз являє собою строкату картину, повну суперечностей і відбувається своєрідно згідно з різними науковими напрямками.

Джерела та література

1. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache, herausgegeben von Ruth Klappenbach und Wolfgang Steiniz, Akademie-Verlag, Berlin, 6. Bänder, S. 013 1967–1980
2. Reinert L., Stilfiibel, München, 1990, SR 14
3. H. Görner, G. Kempicke, Synonymwörterbuch. Sinnverwandte Ausdrücke der deutschen Sprache, Drei Lilienverlag, Wiesbaden, 1987
4. 4.Ш.Балли, Французская стилистика. Изд-во «Література на иностранных языках», М. 1961, стр. 178 та інші, K. Vassler, Frankreichs Kultur und Sprache, Jean Marozeau, M. Gressot
5. M. Riffaterre, Strukturele Stilistik, München, 1973
6. G. Meinhold, Deutsche Standardausssprache, Lautschwächungen, Formstufen, Friedrich-Schiller-Universität, Jena, 1973
7. B. Sandig, Stilistik, Sprachpragmatische Grundlegung der Stylbeschreitung, Berlin, New York, 1978